

Saulius AMBRAZAS

Lietuvių kalbos institutas

VEIKSMAŽODINIAI BŪDVARŽIAI SU PRIESAGOMIS *-tinis (-ė)* IR *-tinas (-a)* XVI–XVII A. RAŠTUOSE

Senuosiuose raštuose yra duomenų, padedančių geriau suprasti būdvardžių darybos raidą. Jau kitur esu atkreipęs dėmesį, kad dabartinėje lietuvių kalboje labai gausūs priesagos *-inis (-ė)* vediniai XVI–XVII a. buvo paplitę nevienodai: K. Sirvydo žodynuose, kaip ir dabartinėje lietuvių kalboje, jie vyrauja tarp visų išvestinių būdvardžių darybos tipų, o kituose XVI–XVII a. raštuose, ypač parengtuose Mažojoje Lietuvoje, būdvardžiai *-inis (-ė)* yra reti (žr. Archivum Lithuanicum IV, 2002, 161 tt.). Senuosiuose raštuose gerokai skiriasi ir būdvardžių su retesnėmis sudėtinėmis priesagomis *-tinis (-ė)* bei *-tinas (-a)* paplitimas.

Daugiausia būdvardžių su priesaga *-tinis (-ė)* (kaip ir su *-inis, -ė)* pastebėta K. Sirvydo žodynuose – 60. Daugiau kaip pusė jų yra labai reti: *abejotinis* (wątpliwy) SD¹ 190; SD³ 471 (dar S. Dauk. – LKŽ I² 6), *apgintinis* (obronie służący) SD³ 235 (dar K), *apgalėtinis, apimtinis* (zwycięski) SD³ 557, *apmeluotinis* (potwarzliwy) SD³ 337, *atieškotinis (-ė)* (komisarski), SD³ 114, 115 (dar [K]), *ažugavėtinis (-ė)* (mięsopustny, wstępna) SD³ 172, 489 (plg. *užgavėtinis* Sut; [K]; KŽ), (*vežimas*) *dengtinis* (kolasa nakryta) SD³ 111 (dar [K]; J), *drėkstinė lenta* (dranica) SD³ 52 (dar J), (*žinia*) *irtinė* (żeglowanie, nauka żeglowania) SD³ 540, *išduotinis* (wydatkowy) SD³ 494 (dar N), *išleistinis* (wyzwolony) SD³ 510 (‘išleistas’ BŽ 84), *išrastinis* (zachodowy) SD³ 384 (dar Sut), (*šalių*) *išrašytinis* (krajopisowski) SD³ 127 (dar N; K), *išveržtinis* (lupowy) SD³ 159 (dar K; BŽ 372), *keliautinis* (pielgrzymiski) SD³ 292 (dar N; [K]), *minėtinis* (napominalny) SD³ 193 (dar Sut; N), (*knygos*) *nuotartinės* (paskwil) SD³ 286 (dar N; [K]), *nuplėštinis* (lupowy) SD³ 159, *padėtinis* (podrzucony) SD³ 312 (dar K II 90; ‘paaukotas, pašvėstas’ Ba 4 Moz 4,7; Bb² 2 Moz 25,30 – LKŽ IX 46), (*duona*) *pašvėstinė* (plotek) SD⁴ 184 (dar K), (*duona*) *pašvėstytinė* ‘t. p.’ SD³ 268, *pirmgimtinis nusidėjimas* (pierworodny grzech) SD³ 293 (‘pirmas gimęs šeimoje’ SP II 131_{15–16}; N; K, plg. dar *pirmagimtinis* ‘t. p.’ SP II 211_{24–25}, 131_{22–23}, 23–24, 24–25), *plėštinė lenta* (dranica) SD³ 52 (dar K; J; P. Aviž.), (*kamanos*) *plėštinės* (monsztuk koński) SD³ 179 (dar Q 501; MŽ II 110; K), (*vežimas*) *prikaustytinis* (woz skarbný) SD³ 485, *pripiltinis* (nalewalny) SD³ 191 (dar Sut), *prisakytinis lakštas* (zaletny list) SD³ 521 (dar Sut), *priveizdėtinis* (opiekuński, podpadający) SD³ 267, 310 (dar N; [K]; J),

suderėtinis (umowny) SD³ 457 (dar Sut; N; KŽ), *sukalbėtinis* (umowny, zrękowiny) SD³ 457, 553 (dar Sut; N; KŽ), *švaitytinis* (szermierski) SD³ 435 (dar N; KŽ), *tepliotinis* (malarski) SD³ 162 (dar Sut; N; K; KŽ; NdŽ), *teptinis* (smarowaniu służyący) SD³ 411 (dar Sut; N; K; NdŽ), (*spirelė*) *vaistytinė* (pigūłka) SD³ 295.

Vienas kitas panašus veiksmožodinis būdvardis su *-tinis* (*-ė*) pavartotas ir kituose DLK XVI–XVII a. raštuose (dėl panaudotų šaltinių plg. LKK XLV, 2001, 3–9):

SP–3: *priimtinis* ‘priimtas, įsūnytas’ I 103₁₂, 378₁₈, *pirmagimtinis*, *pirmgimtinis* (žr. aukščiau); DP–3: *atskirtinis* (ocięty) 209₂₁, *priimtinė* (przyjemna) 432₁₅, *išrinktinis* (wybrany) 4x; SE–1: *nereiktinis* ‘nereikalingas’ 68_{22–23}.

Tuo tarpu peržiūrėtuose XVI–XVII a. Mažosios Lietuvos raštuose pastebėtas tik vienas veiksmožodinis būdvardis su *-tinis* (*-ė*) – *išrinktinis* (*-ė*) ‘rinktinis’ (VlnEE 30_{5–6}, 163₁₉; BB 2 Moz 14,7; Teis 20,16), kuris vartotas ir DLK XVI–XVII a. raštuose: DP 4x; SD³ 492 (dar K; NS 702; J; Žem; Kp; Ds – LKŽ IV 232).

Kiek daugiau Mažosios Lietuvos XVI–XVII a. raštuose yra sudaiktavardėjusių vedinių su *-tinis* (*-ė*)¹. Antai čia, kaip ir DLK to meto raštuose, plačiai paplitę vediniai *mokytinis/mokintinis* ‘mokinys, apaštalas’ (apie jį žr. V. D r o t v i n a s, Terminologija VIII, 2001, 113–114), *paslėptinė* ‘paslaptis’ (plg. *paslėptinis* BB PvR 16, 25; Ns 1856,3, *paslaptinis* ‘t. p.’ BB Ps 24,14; MP 39), *pintinė*. Naujadaras *skaitytinė* ‘raidė’, būdingas Mažosios Lietuvos raštams (turimas jau Mž 13₂; VlnE 111₂₂; MT 50_{15–16}), užfiksuotas ir SD³ 44 (apie jį žr. dar A. B a l a š a i t i s, LKK XVI, 1975, 232–233).

Mažosios Lietuvos XVI–XVII a. raštuose pastebėta tokių daiktavardžių su *-tinis* (*-ė*), kurių nėra peržiūrėtuose to meto DLK raštuose. Vediniai *augintinis* (*-ė*) BP II 153₈; Lex 111a; C I 1059, 1074, *gimtinė* C I 777, *grietinė* C II 261a, *kruštinė* ‘nukruštų miežių kruopos’ C I 806, 817, *pamuštinės* C II 200, *pamuštinė* ‘kailiniai’ Lex 67; C II 200, *pintinis* ‘pintinė’ BB 2 Moz 29,3; C I 1098, *rastinis* ‘rastas vaikas, pamestinukas’ Lex 178; C I 659 vartojami ir dabar tarmėse.

Rankraštinuose žodynuose *Lexicon Lithuanicum* ir *Clavis Germanico-Lithvana* yra ir keli visai reti: *imtinė* ‘tėviškė’ Lex 47, *paliėtinis* ‘liėtinis sklindis’ C I 1122 (dar Krz 125; R II 142; K; K I 441), *pavilkėtinis* ‘viršutinis drabužis, pasivelkamas šeriant gyvulius’ C I 757 (dar N), *plėštinė(s)* ‘kamanos su laužtukais’ Lex 19a; C I 391 (dar Q 102, plg. minėtą būdvardį *plėštinė*), *skvarbytinis* ‘lašiniais skvarbytas kepsnys’ Lex 81; C II 1143 (dar Krz 187; MŽ; MŽ II 144; N; [K]; KŽ; NdŽ), *trūktinis* ‘paukščio gurklis’ C II 858 (dar N; [K]; KŽ).

Kita vertus, ne tik būdvardžių, bet ir iš jų išriedėjusių daiktavardžių (ypač veikėjų pavadinimų) su *-tinis* (*-ė*) K. Sirvydo raštuose yra kur kas daugiau².

¹ Čia reikia turėti omeny, kad XVI–XVII a. Mažojoje Lietuvoje smarkiai daiktavardėjo ir būdvardžiai su giminiška priesaga *-inis* (*-ė*) (žr. Archivum Lithuanicum, IV, 2002, 162 tt.).

² Plg. S. A m b r a z a s, Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmožodiniai vediniai, Vilnius, 1993, 96–97, 128–129, 196, 215.

Vediniai su *-tinis* (-ė) buvo būdingesni K. Sirvydo žodynams, o būdvardžių su *-tinas* (-a) daugiausia (28) pastebėta Mažosios Lietuvos *Clavyje*: *apdūmotinas* (denckwürdig) I 458, *atmestinas* (verwerfflich) II 735, *būtinās* (künftig) I 1131, *duotina* (mannbar) II 13, *garbintinas* (ehrenwerth, ehrenwehrt) I 513, 514, *gyventina* (*Jey gywentina, prifigywēs*) II 1117, *kaltintinas*, *korotinas* (straffbar) II 1157, *minētinas* (denckwürdig, fatal) I 458, 636, *mirtinas* (sterblich) II 559, *nebartinas* (ohne Tadel) II 575, *neišardytinas* (unaußforschlich) II 764, *nekaltintinas* (untadelich) II 847, 900, *nepajudintinas* (unbeweglich) II 771, *nepeiktinas* (ohne Tadel, untadelich) II 574, 575, 820, 847, *nepriešartinas* (unwiedersprechlich) II 855, *nuotartinas* (tadelhafftig) II 1165, *padūmotinas* (nachdencklich) II 735, *pagirtinas* (lōblich) I 1210, *pakeltinas* (träglich) II 589, 1174, *papeiktinas* (verwerfflich) II 738, *paveldētinas* (eigenthūmlich) I 518, *peiktinas* (verrāchtlich) II 639, 641, *plēština* (*Stangen=3aum. Pleſtinnos Kámanos*) II 1151, *prapuldytinas* (verdamlich) II 651, *suprastinas* (mercklich) II 40, *užtylētinas* (*kurs Paſlaptinus (.užtiletinus.) Daiktus ſkelbja*) II 848, *vargtina* (*jey wargtina, prifiwargs*) II 1117.

Kituose Mažojoje Lietuvoje parengtuose XVI–XVII a. raštuose šio tipo vedinių yra mažiau:

Mž – 1: *permanyntinas* ‘suprantamas’ 110₁₆, 135₂; VlnEE ir VlnE – 0; BP – 4: *atmintinas* (*Antras atmintins ſodis Elſbetos* II 270₁₆), *bartinas* (*Wiſſas ſwietas bartins ira delei Grieko* II 89₁₈), *išmanyntinas* (*Ponas iam / neiſchkeis alba iſchmani=tinaiſ ſodeis* II 206_{13–14}), *tikētinas* (*Abrahams tikeia ant nuſ=fitikeijmo / kur njeka nebuwa tiketina* I 285_{17–18}).

DLK XVI–XVII tekstuose jie apskritai reti:

SD¹ ir SD³ – 5: *būtinās* SD¹ 24; SD³ 471, *neabejotinas* (niepoczybny), *nesuprastinas* (niepoiętny, niepoięty) SD³ 210, *netikētinas* (niepodobny) SD³ 210, *suguldytinas* (składny) SD³ 405; SP – 3: *mirtina* (*Iž mirtinos nuodemes* I 153_{8–9}), *nepriimtinās* (*niepriymtinās priežodis* II 137_{5–6}), *pakaktina* (*pakaktinos žinios* I 148₈); DP – 3: *bjaurētinas* (brzydliwy) 573₄₂, *nopriktinas* (nieomylny) 505₂₁, *neabejotinas* (pewny, niewątpliwy, niepoczybny, jawny) 12x; SE – 2: *bartinas* (*wiſus kurie bártini / iſz wienna bará* 108₁₈), *būtinās* 4x; ChNT, 1647 m. J. Jaknavičiaus *Evangelijose* – 0.

Išskyrus kelis plačiai paplitusius vedinius (pvz.: *abejótinas*, *būtinās*, *pagirtinas*), dabar būdvardžiai su *-tinas* (-a), dažniausiai turintys reikiamybės reikšmę, irgi būdingiausi vakarinėms tarmėms (ypač žemaičių), o rytinėje Lietuvos dalyje jie visai reti³.

³ Plg. Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija (toliau – LD), Vilnius, 1966, 385; V. Ambrazas, Lietuvių kalbos dalyvių istorinė sintaksė (toliau – DIS), Vilnius, 1979, 19; E. Hofmann, KZ XCIV, 1980, 229–243. Dar retesni atitinkami būdvardžiai su *-tins* latvių kalboje, jų pasitaiko tik senuo-siuose raštuose bei tautosakoje, pvz.: *gaidītins* ‘lauktinas’, *saŕgātins* ‘saugotinas’ (J. Endzelīns, Latviešu valodas gramatika (toliau – LVG), Rīga, 1951, 310–311).

Tačiau kadaise šio tipo vediniai galėjo būti plačiau vartojami. Tai rodorieveiksmiai su *-tinai*, kurių gerokai daugiau negu pačių būdvardžių su *-tinas (-a)*. Pažymėtina, kad *Clavyje* (81) ir K. Sirvydo žodynuose (80)rieveiksmių su *-tinai* yra beveik tiek pat. Kituose peržiūrėtuose XVI–XVII a. raštuose jie pasiskirsto taip: Mž – 2; VlnEE ir VlnE – 2; BP – 7; SP – 5; DP – 11; SE – 4. Be to, šierieveiksmiai paprastai neturi daugumai būdvardžių su *-tinas (-a)* būdingos reikiamybės reikšmės. Štai keletas pavyzdžių:

Todelei tur Kunigs tas Maldas / **perma=nytinai** / nesteigdamafi biloti (VlnE 58₉₋₁₀); Eija ju Apafchta=lais in Ierufalem / a **nesugrifchtinai** / net **liktinai** (BP I 256₈₋₉); Tatai estī nūg grieku lowe / **intiktinai** giwentum (BP II 15₈₋₉); **at=žwilgtinay** daro (SP II 62₁₈₋₁₉); **supraſtinai** rašik (SP I 18₂₄)⁴.

Ilgą laiką lie. *dėgtinas* buvo siejamas su gr. *δέπτανος* ‘degamas’⁵ ir dėl to būdvardžių su *-tinas (-a)* susidarymas buvo nukeliamas į tolimus laikus. Tačiau vėliau paaiškėjo, kad gr. *δέπτανος* kilęs iš *θεπταίνων ἀπτόμενος* (K. Latte, *Glotta* XXXIV, 1955, 196) ir neturi nieko bendra su lie. *dėgti* (E. Fraenkel *LEW* 86). Tad veikiausiai veiksmažodiniai būdvardžiai su *-tinas (-a)* atsirado baltų kalbų dirvoje⁶. Jiems (kaip ir atitinkamiems vediniams su *-tinis, -ė*) pamatą padėjo neveikiamieji dalyviai su **-to-*, prie kurių prisijungė priesaga *-inas (-a)*⁷. Galimas daiktas, iš pradžių veiksmažodiniai būdvardžiai su *-tinas (-a)* turėjo panašią reikšmę kaip ir naujesni, lietuvių kalboje atsiradę, vediniai su *-tinis (-ė)*, plg. *abejótinas* ir K. Sirvydo *abejotinis, Clavio plėštinios kamanos* ir K. Sirvydo *plėštinės kamanos* ir kt. Vėliau, nykstant būdvardžiams su *-inas (-a)*, priesagos *-tinas (-a)* vediniai gavo reikiamybės reikšmę.

Negausių būdvardžių su grynąja priesaga *-inas (-a)* (iš **t-no* ir **i-no-*), turinčių atitikmenų daugelyje giminiškų kalbų (plg. K. Brugmann *Grdr* 260, 271–272), paplitimas irgi orientuoja į vakarinę Lietuvos dalį.

⁴ Plačiau apierieveiksmius su *-tinai* žr. K. Būga *RR* II 115–116; K. Ulvydas, *LKG* II 525–533.

⁵ P vz.: K. Fick, *BB* XII, 1887, 162; K. Brugmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, II I (toliau – *Grdr*), Strassburg, 1906, 269; K. Būga *RR* II 115; P. Skardžius, *Lietuvių kalbos žodžių daryba* (toliau – *ŽD*), Vilnius, 1943, 244; J. Endzelīns *LVG* 311; E. Benveniste, *Origines de la formation des noms en indo-européen*, Paris, 1935, 108 ir kiti.

⁶ Plg. A. Bammesberger, *Abstraktbildungen in den baltischen Sprachen*, Göttingen, 1973, 145–146. Seni gali būti nebent vardažodiniai vediniai su *-tinas (-a)* (tokie kaip *dabařtinias, visúotinas* ir pan., žr. A. Leskien, *Die Bildung der Nomina im Litauischen*, Leipzig, 1891, 407; P. Skardžius *ŽD* 244–245). Jie siejami su lo. *diūtinus* ‘ilgai trunkantis’: *diū* ‘ilgesnį laiką’, s. ind. *sanātānaḥ* ‘trunkantis, pastovus’: *sānā* ‘nuo seniau’ ir pan. (K. Brugmann *Grdr* 284–285; H. Hirt, *Indogermanische Grammatik*, III, Heidelberg, 1927, 214; J. Wackernagel, A. Debrunner, *Altindische Grammatik*, II I, Göttingen, 1954, 592–595 ir lit.).

⁷ Plg. dar P. Skardžius *ŽD* 244; V. Ambrazas *DIS* 20.

Rytų aukštaičio K. Sirvydo žodynuose užfiksuoti 9 būdvardžiai su *-inas (-a)*. Visi jie padaryti iš vardažodžių. Vediniai *amžinas* SD¹ 96, 192; SD³ 477, *kruvinas* SD¹ 69; SD³ 134 (resp. *nekruvinas* SD³ 204) plačiai paplitę tiek dabartinėje, tiek ir senojoje lietuvių kalboje. Vedinys *mėšlinas* SD³ 71 dabar būdingas vakarinėms tarmėms (Skr; Gs; KlvrŽ; Vks – LKŽ VIII 95). Žemaičių tarmėje vartojamas ir vedinio *geležinas* ‘geležinis’ SD¹ 148; SD³ 194 (randamas dar DP 5x) trumpinys *gėlžinas (-a)* (plg. LKŽ III 229), užfiksuotas jau Mž 506₁₇; BB 5 Moz 28,23; Ps 2,9. Vediniai *auksinas (-a)* ‘auksinis’ SD¹ 216; SD³ 2, 163, 194, 322, 527, 547, *sidabrinas (-a)* ‘sidabrinis’ SD³ 194 dabar beveik išnykę, bet XVI–XVII a. dar buvo dažni. Vedinys *ažuolinas* ‘ažuolinis’ SD³ 66 užfiksuotas tik K. Sirvydo žodyne.

Šiam darybos tipui priskirtinas ir vedinys *ypatinus* ‘ypatingas’ SD³ 274 (dar žinomas iš kai kurių Mažosios Lietuvos ir S. Daukanto raštų), kuris dėl analogijos su pamatiniu žodžiu *ypatūs* gavęs *u* kamieno formas (plg. dar analogišką priesagos *-okas* variantą *-okus*, žr. LKK XLV, 2001, 4). Senesnę *o* kamieno formą rodorieveiksmis *ypatinai* ‘ypatingai’ DP 76₃₇. Prieveiksmis *metinai* ‘iškilmingai’ SD³ 461 gal liudija buvus būdvardį **metinas* ‘metinis’, plg. dar daiktavardį *metinas* ‘metas, metai’ Grg (LKŽ VIII 111).

Rytietiškaime J. Jaknavičiaus 1647 m. *Evangelijų* vertime (87₇) randame ir vieną veiksmožodinį priesagos *-inas (-a)* vedinį *kupinas* (K. Sirvydo žodyne užfiksuotas tik iš jo padarytas prieveiksmis *kupinai* SD³ 185), kuris vartojamas ir vakarų aukštaičių tarmėmis pagrįstuose XVI–XVII a. raštuose (DP 4x; SE 173₂₃; Lex 8a; C I 154; II 330) bei plačiai paplitęs dabartinėje lietuvių kalboje.

Vidurio interdialektu parašytoje M. Daukšos *Postilėje* (15) ir Mažosios Lietuvos *Clavyje* (18), pagrįstame vakarų aukštaičių tarme, būdvardžių su *-inas (-a)* gerokai daugiau negu rytų aukštaičio K. Sirvydo žodynuose. Įvairesnė ir jų daryba.

Be minėtų *amžinas (-a)*, *auksinas (-a)*, *geležinas (-a)*, *kruvinas (-a)*, *sidabrinas (-a)*, iš daiktavardžių padaryti dar keli. Iš jų dabartinėse tarmėse vartojami šie: *medinas (-a)* ‘laukinis’ DP 2x; C II 370, 971 (užfiksuotas ir BB 2 Moz 23,29; Ps 80,14; Oz 13,8), *molinas (-a)* ‘molinis’ DP 2x; C I 1187; II 1172, *mulvinas (-a)* ‘dumblinas’ C II 253, *purvinas (-a)* DP 559₄₈; C I 476, 1102; II 78, *šūdinas (-a)* C I 476. Kiti reti: *maištinas* (rebellisch) C II 275 (dar K), *paslaptinas* ‘slaptas’ C II 848 (plg. minėtą *užtylėtinas*), *smurtinas (-a)* (tõdlich) C II 586, 587 (dar Krz 199; N; [K]; KŽ), *varinas* (miedziany) DP 18x (dar BB 2 Moz 38,30; 1 Sam 17,5; Ba Ekli 12,10), *žvaizdinas* (gwiazdeczny) DP 542a₅ (dar NdŽ), plg. dar *drobinas* ‘drobinis’ BB 2 Moz 28,42; 3 Moz 8,13; J; Š; ZtŽ.

Iš būdvardžio *ketvirtotas (-a)* ‘keturkampis’ padarytas ir tos pačios reikšmės vedinys *ketvirtotinas (-a)* C I 757; II 447, 955 (dar BB 1 Kar 7,5, plg. *ketvirtinas*

(-a) 't. p.' BB 2 Moz 27,1; J; Šts; Žml – LKŽ V 669), dėl darybos plg. dar *gyvinas* 'gyvas, gajus (vivificatrix)' MT 26₅, *sotinas* 'sotus' BB Iz 66,11 (dar I; J; Žem; DūnŽ; KŽ; NdŽ; Rtr; BŽ 553; Akm; Kv; Lkv; Žlv; Kal; Tl; Šll; Jrb – LKŽ XIII 302), taip pat *āklinas* (-à) 'sandarus, be skylių' I. Simon; Alk; Grg; 'pilnas, sklidinias' Lkš; Lš (*aklinai* 'sandariai' K; J; Vaižg; Užv; Bsg; 'sklidinai' Lkš; 'visiškai' B; K II 353; Mit II 326 – LKŽ I² 76), *gùdrinas* (-à) 'gudrus' SkrT; Š (*gudrinaĩ* J – LKŽ III 698).

Vakarų aukštaičių tarmėmis pagrįstuose XVI–XVII a. raštuose (skirtingai negu K. Sirvydo žodynuose) yra ir veiksmažodinių būdvardžių su *-inas* (-a). Be minėto *kupinas* (-a), vediniai *nešinas* (-a) DP 366₂₀, *palikinas* (-a) 'palikdamas' DP 3x, *sklidinas* (-a) VlnEE 26₁₀₋₁₁; BP 2x; ChNT 2x; SE 29₃ (C II 636 užfiksuotas tik prieveiksmis *sklidinai*), *tekinas* (-a) DP 475₄₃; BP I 243₂; Lex 27 vartojami ir dabartinėse tarmėse. Kiti retesni: *nakvinas* 'nakvojantis' BB 1 Moz 24,54; 2 Moz 34,45; 1 Kar 19,9; Teis 19,4; C I 62 (dar R II 361; K; Jrk 106, plg. *nakvinaĩ* J; Lž; Lkv; KlvrŽ; Krš; Šts; Jrb – LKŽ VIII 524)⁸, *netrukðinas* (unweigerlich) C II 850, *pamaðtinas* (nachdencklich) C II 100.

Dabar būdvardžiai su *-inas* (-a) irgi būdingiausi vakarinėms (ypač žemaičių) tarmėms. Tai pasakytina tiek apie veiksmažodinius (dažnai šiek tiek apdalyvėjučius, tokius kaip minėti *nėšinas*, *tėkinas*; apie juos plačiau žr. K. Būga RR II 114–115; E. Fraenkel, KZ XVIII, 1925, 62 tt.; P. Skardžius ŽD 239 tt.; A. Veleckienė, LKG I 564; Z. Zinkevičius LD 385–386; V. Ambrazas DIS 19–20), tiek ir apie daiktavardinius (žyminčius daugiausia išorines ypatybes) vedinius (išskyrus minėtus *ámžinas*, *krūvinas*, *mólinas*, *puřvinas*, *šúðinas*, taip pat plačiau paplitusius *druñzlinas*, *dùlkinas*, *muřzinas* / *mùrzinas*, *paĩšinas*, *puĩšinas*, *sniėginas*), pvz.: *ākuotinas* (-à) 'akuotuotas' Grg (LKŽ I² 90), *añglinas* (-à) 'angliuotas' Grg (LKŽ I² 138), *alyvinas* (-à) 'alyva suterštas' Grg; Trk (LKŽ I² 101), *āpyninas* (-à) 'apyniuotas' Grg (LKŽ I² 217), *āvižinas* (-à) 'avižomis apšivėles' Grg (LKŽ I² 531), *bālinas* (-à) 'balotas' Pln (LKŽ I² 595), *blūsinas* (-à) 'su blusomis' Grg; KlvrŽ (LKŽ I² 953), *burōkinas* (-a) 'burokuotas' Grg; Vvr (LKŽ I² 1197), *cibūlinas* (-a) 'cibuliais suteptas' Šts (LKŽ II² 19), *degùtinas* (-à) 'degutuotas' J; Grž (LKŽ II² 377), *drūskinas* (-à) 'druskuotas' J; K II 141; Vvr (LKŽ II² 768–769), *dumblinas* (-à) Jrk 123; K; J; KlvrŽ; Vks; Dks; Gs (LKŽ II² 837), *dúoninas* (-à) 'aplipęs duona' Lkv; KlvrŽ (LKŽ II² 872), *eglāšakinas* (-à) 'eglišakėmis pamėytas' KlvrŽ (LKŽ II² 1050), *gāzinas* (-à) 'gazuotas, žibaluotas' Šts (LKŽ III 190), *glìndinas* (-à) 'su glindomis' Skr (LKŽ III 423), *ýlinas* (-à) 'smailas kaip yla' Klp;

⁸ Dėl žodžių *nakvoti*, *nākvinas* kilmės plg. Вяч. Вс. Иванов, Общеиндоевропейская, праславянская и анатолийская языковые системы. Сравнительно-типологические очерки, Москва, 1965, 67.

Grg; Vvr; Kl; Šts; Dr (LKŽ IV 55), *jōvalinas* (-a) ‘jovalu išteptas’ Šts (LKŽ IV 363), *kiřminas* (-à) ‘su kirminais’ J; Als (LKŽ V 845), *kliuřminas* ‘kliurmais apsi-vėleš, nešvarus’ Skd; Gd; Žeml (LKŽ VI 132), *kopūstinas* (-à) ‘kopūstais suteptas’ Šts (LKŽ VI 357), *kvařbinas* (-à) ‘dažuotas’ Šts (LKŽ VI 1048), *liōkinas* (-à) Rt; Grg; KlvrŽ (LKŽ VII 555), *liōlinas* (-à) Grg; Vvr (LKŽ VII 556), *liūģinas* (-à) K I 305, 307; II 17, 110; Alk; Brt (LKŽ VII 603), *liùtinas* (-à), ‘purvinas’ Bt; Krtv (LKŽ VII 630), *lōpinas* (-à) ‘su lopais’ Dr (LKŽ VII 649), *mēdinas* (-à) ‘medumi išteptas’ Brs; Slnt; KlvrŽ (LKŽ VIII 986), *píeninas* (-à) ‘pienuotas’ J; Žem; LTR(Šll); KlvrŽ; Krš; Jdr (LKŽ IX 917), *pláukinas* (-à) K I 575; Vkš; Als; Krš; Skr, *plaūki-nas* (-à) ‘plaukuotas’ K I 422; Ndž; KlvrŽ (LKŽ X 95), *plūnksninas* (-à) ‘plunksnuotas’ K; Štk; KlvrŽ (LKŽ X 353), *pūkinas* (-à) J; LMD(Užv); Jrb (LKŽ X 860), *puōkinas* (-à) ‘pūkuotas’ KlvrŽ; Ms; Štk; Vkš (LKŽ X 925), *smālinas* (-à) ‘sma-luotas, nešvarus’ K; J; S. Dauk; Rtr; BŽ 167; Slnt; Vkš; Erž; Všov; Pp; Als; Pgg (LKŽ XIII 100–101) ir kiti.

Prūsų kalbai, manoma, buvo būdingesnė būdvardinė priesaga **-ino-*, o ne **-injo-*⁹. Latvių kalboje, priešingai, būdvardžių su **-ino-* tėra tik relikty, plg. apstabarėjusius pasakymus *pīrcin pīrkta, bālin bāls* ir pan. (J. Endzelīns LVG 305 tt.). Latvių kalboje dabar nedaug belikę ir būdvardžių su **-injo-*, plg. lie. *geležinis* ir la. *dzelzīnis*, lie. *lapinis* ir la. *lapiņš* ‘iš lapų supintas’ (J. Endzelīns LVG 312–313; A. Vulāne, ZAV I (XCLXII), 1986, 73–84; A. Reķēna, Blt XXXI (1), 1996, 61–62). Tačiau anksčiau pastarojo tipo vediniai galėjo būti produktyvūs¹⁰. Mat iš jų išriedėjo deminutyvai su *-inš* (*-iņa*), labai plačiai paplitę latvių kalboje, pvz.: *dēliņš* ‘sūnelis’, *bērziņš* ‘berželis’, *zvaigzniņa* ‘žvaigždelė’ ir t. t.¹¹.

Kaip jau buvo užsiminta straipsnio pradžioje, į rytines tarmes orientuoja ir būdvardžių su **-injo-* paplitimas lietuviškuose XVI–XVII a. raštuose. Be to, Žietelos tarmėje būdvardžiai su *-inas* (-a) ir *-inis* (-ė) tiesiog konkuravo tarpusavyje, plg. *akmeninas* || *akmeninis*, *drōbinas* || *drobinis*, *rudeninas* || *rudeninis* (ZtŽ). Taigi galima manyti, kad būdvardžiai su senesne priesaga **-ino-* išliko gajesni vakariniuose baltų kalbų dialektuose. O rytiniame baltų kalbų plote, matyt, reikia ieškoti būdvardžių su **-injo-* plitimo centro. Tuo galima būtų paaiškinti tiek priesagų *-inis* (-ė) bei *-inas* (-a), tiek ir iš jų kilusių sudėtinių priesagų *-tinis* (-ė) bei *-tinas* (-a) skirtingą paplitimą senuo-siuose raštuose.

⁹ Plg. A. Kaukienė, Lietuvių kalba: tyrėjai ir tyrimai Pranui Skardžiui (1899 03 26–1975 12 18) paminėti. Konferencijos pranešimų tezės 1994 m. spalio 27–28 d., Vilnius, 1994, 16.

¹⁰ Manoma, kad būdvardžių su **-injo-* nykimui latvių kalboje turėjo įtakos Baltijos finų kalbos (J. Endzelīns, Darbu izlase, III 1, Rīga, 1979, 509, 514; H. Lepīka, VLIR III, 1954, 47–76).

¹¹ V. Rūķe-Draviņa, Diminutive im Lettischen, Lund, 1959, 168 tt.

VERBAL ADJECTIVES WITH THE SUFFIXES *-tinis* (-ė) AND *-tinas* (-a) IN OLD LITHUANIAN TEXTS OF THE 16th–17th CENTURIES

Summary

The usage of verbal adjectives with the suffixes *-tinis* (-ė) and *-tinas* (-a) in Old Lithuanian texts differs noticeably. Verbal adjectives in *-tinis* (-ė) (as well as in *-inis*, -ė) are widespread in the dictionaries by K. Sirvydas (60), based on the East High Lithuanian dialect. The greatest part of such derivatives are very rare, cf. *apimtimis* [*apimtinis*] (zwycięski) SD³ 557, *apmelotinis* (potwarzliwy) SD³ 337 a. o. On the other hand, only one verbal adjective in *-tinis* (-ė) *išrinktinis* 'selected choise' has been attested in the Old Lithuanian texts of the 16th–17th centuries in the Duchy of Prussia, based on the West High and Low Lithuanian dialects.

Verbal adjectives in *-tinas* (-a), on the contrary, are much more characteristic of the dictionary of *Clavis Germanico-Lithvana* (28), prepared in the Duchy of Prussia in the 17th century, than of the dictionaries by K. Sirvydas (5). At first the meaning of derivatives in *-tinis* (-ė) (< *-tas* + *-inis*) and *-tinas* (-a) (< *-tas* + *-inas*) was quite the same (cf. *abejótinas* 'doubtful' and *abeiotinis* (wątpliwy) SD³ 471) but later the adjectives in *-tinas* (-a) have acquired a more specific meaning of necessity.

The differences in the usage of the suffixes *-tinas* (-a), *-tinis* (-ė) and also *-inas* (-a), *-inis* (-ė) in Old Lithuanian texts have old roots. The adjectives with the old suffix **-ino-* must have remained prevalent in the West Baltic dialects. On the other hand, the east part of the Baltic area is assumed to be the center of the spread of the new suffix **-injo-*.